

Ludowy kodeks moralny

II część *Dziadów* Adama Mickiewicza

Kategorie duchów

Duchy	Duchy lekkie: Aniołki , duchy dzieci: Józia i Rózi	Duch ciężki: Widmo , duch złego pana	Duch pośredni: Dziewczyna , duch Zosi
Sposób ich przywołania	zapalenie kądzieli, zaklęcie	zapalenie kotła wódki	zapalenie wianka
Wina	brak zmartwień i cierpienia: <i>zbytkiem słodczy na ziemi jesteśmy nieszczęśliwemi</i>	okrucieństwo, bezwzględność, przyczynienie się do śmierci poddanych (opowieści Sowy i Kruka)	obojętność, wyniosłość, brak zarówno trosk, jak i prawdziwego szczęścia
Kara	<i>nuda i trwoga</i> , zamknięta droga do nieba	niekończąca się tułaczka i wieczny głód; opanowanie przez zło: <i>jestem w złego ducha mocy</i>	gnana wiatrem pomiędzy światami, <i>ani wzbić się pod niebiosą, ani ziemi dotknąć nie mogę</i>
Prośba i wsparcie	dwa ziarna gorczycy (spełniona prośba Aniołków)	miarka wody, dwa ziarna pszenicy (prośba Widma nigdy nie może zostać spełniona)	przyciągnięcie na chwilę do ziemi (prośba nie może być obecnie spełniona, ale Guślarz zdradza, że kara będzie trwała jeszcze tylko dwa lata)
Pouczenie	<i>Bo słuchajcie i zważcie u siebie, Że według Bożego rozkazu: Kto nie doznał goryczy ni razu, Ten nie dozna słodczy w niebie</i>	<i>Tak, muszę dręczyć się wiek wiekiem, Sprawiedliwe zrzędzenia Boże! Bo kto nie był ni razu człowiekiem, Temu człowiek nic nie pomoże.</i>	<i>Bo słuchajcie i zważcie u siebie, Że według Bożego rozkazu: Kto nie dotknął ziemi ni razu, Ten nigdy nie może być w niebie</i>

Symbolika udzielonego duchom wsparcia

- ▶ ziarna gorczycy – symbol cierpienia, namiastka trosk, goryczy;
- ▶ woda i pszenica (chleb) – symbol podstawowego pożywienia, życia ;
- ▶ przyciągnięcie do ziemi – poczucie realności życia, przeżywanie go z jego troskami i radościami.

Związki frazeologiczne z wyrazami wina i kara

Kara:

- ▶ dotkliwa, ciężka, przykładowa, surowa, łagodna, sprawiedliwa, zasłużona;
- ▶ kara dotyka, dosięga, omija, spotyka kogoś, wisi nad kimś;
- ▶ najwyższy (najniższy) wymiar kary;
- ▶ darować karę; złagodzić (zaostrzyć) karę;
- ▶ podlegać karze; ponieść karę; zasłużyć na karę;
- ▶ uniknąć kary

Wina:

- ▶ ciężka, nieumyślna;
- ▶ poczuwać się do winy; mieć na sumieniu jakieś winy;
- ▶ darować komuś winę; uznać swoją winę;
- ▶ odpokutować winy, okupić winę;
- ▶ wziąć na siebie winę; (nie) poczuwać się do winy;
- ▶ oczyścić się z winy; być bez winy;
- ▶ na kimś ciąży wina; wina jest po czyjejś stronie

Ludowy kodeks moralny

Ziemskie życie zmarłych zostaje osądzone według surowych kryteriów moralnych.

Winą jest nie tylko okrucieństwo wobec ludzi, lecz także dziecięce życie bez zmartwień i dziewczęca niewinność.

Z przestróg duchów (powtarzanych przez chór) wyłania się koncepcja człowieczeństwa, zgodnie z którą nie wystarczy żyć bezgrzesznie i mieć czyste sumienie – trzeba jeszcze podejmować ciężar obowiązków, pracować i cierpieć. Na ziemi nie wolno krzywdzić nikogo, ale nie można też żyć w oderwaniu od ludzi, w świecie marzeń, bez pożytku dla innych. Trzeba doświadczyć wszystkiego, co ludzkie, i po ludzku traktować innych.

Kodeks ludowy jest bardzo surowy i stawia człowiekowi wielkie wymagania.

Pełnia człowieczeństwa

Pełnię człowieczeństwa może osiągnąć ten, kto:

- ▶ pozna wszystkie przejawy życia, zarówno troskę, ból, gorycz, cierpienie, smutek, jak i radość, zadowolenie, szczęście,
- ▶ choć w części poświęci życie potrzebującym pomocy, będzie przejawiał troskę o drugiego człowieka, uznawał godność ludzką, a dobro człowieka będzie traktować jako najwyższą wartość,
- ▶ odwzajemni ludzkie uczucie, obdarzy kogoś miłością.

Motto dramatu

Rola motto w utworze:

- ▶ ujawnia zamysł autora;
- ▶ zawiera myśl przewodnią dzieła ujętą najczęściej w sposób przenośny;
- ▶ wprowadza w problematykę utworu;
- ▶ sygnalizuje odwołanie się artysty do określonej tradycji literackiej ;
- ▶ odgrywa rolę klucza do utworu;
- ▶ dopełnia znaczenie tytułu.

„Są dziwy w niebie i na ziemi, o których ani śniło się waszym filozofom”.
Szekspir, *Hamlet*

- ▶ Na świecie istnieje wiele spraw niezbadanych, są wydarzenia niemożliwe do racjonalnego wyjaśnienia. Rzeczywistość, w której żyjemy, ma wiele wymiarów. Słowa motto są wyrazem przekonania poety o możliwości przekraczania granic między światem materialnym i duchowym (co dzieje się w obrzędzie dziadów).
- ▶ W dramacie Mickiewicza mamy do czynienia z dwoma światami: ziemskim i pozaziemskim. Granice tego świata są do przekroczenia, takie możliwości ma na przykład Guślarz, który – posługując się magicznymi zaklęciami i rytuałami – jest w stanie przywołać na ziemię, a potem oddalić w zaświaty różne zjawy. Dzięki niemu toczy się rozmowa pomiędzy ludźmi a zmarłymi istniejącymi w swoistym „życiu po życiu” pod postacią widm, upiórów, zwierząt (ptaki), w które wcieliły się ich dusze. Dusze otrzymują od żywych pomoc, aby się dostać do nieba, a żywi otrzymują nauki moralne, przestrogi i wskazówki, jak dobrze żyć.

Upiór – duch niespodziewany

W zakończeniu II cz. *Dziadów*, kiedy to ceremonia dobiega końca, Guślarz sypie mak i soczewicę w kąty kaplicy, aby uczcić wszystkie pozostałe duchy. Wtedy to pojawia się tajemnicza, przerażająca postać i w milczeniu podchodzi do jednej z wieśniaczek, nie reagując zupełnie na pytania Guślarza, który nie jest w stanie odpędzić tej zjawy zwyczajowym zaklęciem. Nie pojawia się wyjaśnienie, duch kroczy za dziewczyną. Chór trwożliwie pyta: Co to będzie, co to będzie? Być może nie jest to duch zmarłego, ale żywy człowiek z krwawą plamą na koszuli (efekt próby samobójczej z powodu odrzucenia przez dziewczynę, która teraz – w żałobie – uśmiecha się do zjawy). W noc dziadów człowiek ten przyszedł, aby przypomnieć się ukochanej. Gromada wiejska nie ocenia go, nie potępia. (Historia tej nieszczęśliwej miłości opowiedziana jest w IV cz. *Dziadów*).

Upiór – duch niespodziewany

Historia Upiora:

Z piersią skrwawioną, jakby dziś rozdartą, [...]

*Pełno jest wieści o nocnym człowieku,
Żyją, co byli na jego pogrzebie;
Słysząc, iż zginął w młodocianym wieku,
Podobno zabił sam siebie.*

Wina Upiora:

Z punktu widzenia praw chrześcijańskich Upiór popełnił zbrodnię, jedną z najcięższych – zabił samego siebie, zrobił to jednak z miłości do ukochanej, z którą nie mógł się połączyć.

Kara Upiora:

*Ci, którzy bliżej cmentarza mieszkali,
Wiedzą, iż upiór ten co rok się budzi.
Na dzień zaduszny mogiłę odwali
I dąży pomiędzy ludzi.*

[...]

*Teraz zapewne wieczne cierpi kary.
Bo smutnie jęczał i płomieniem buchał;
Niedawno jeden zakrystyjan stary
Obaczył go i podstuchał.*

*Mówi, iż upiór, skoro wyszedł z ziemi,
Oczy na gwiazdę poranną wywrócił,
Załamał ręce i usta chłodnemi
Takową skargę wyrzucił:*

[...]

*O sprawiedliwy, lecz straszny wyroku!
Ujrzeć ją znowu, poznać się, rozłączyć:
I com ucierpiał, to cierpieć co roku,
I jakem skończył, zakończyć.*

Upiór co roku w przycmentarnej kaplicy poszukuje swojej ukochanej.

Kim jest upiór?

- ▶ Upiór – w dawnych wierzeniach ludowych: zmarły (w sposób gwałtowny lub przedwczesny, m.in. samobójca), który nocą wstaje z grobu; istota demoniczna (cechy charakterystyczne: czasowa niewidzialność, ciemne lub czerwone zabarwienie skóry, ognistość i skrzenie się). Najczęściej takie demony szkodziły ludziom (dusiły, wypijały krew, żywiły się ciałem ludzkim, straszyły jękiem, płaczem itp.), a oni próbowali – rozmaitymi rytuałami chowania samobójców – bronić się przed nimi.
- ▶ Motyw upiора jest bardzo popularny w literaturze i w filmie, np.:
 - bohater powieści *Dracula* Brama Stokera,
 - upiór z powieści Gastona Leroux *Upiór w operze*,
 - upiór pojawiający się w powieściach o Harrym Potterze Joanne K. Rowling,
 - upiory Pierścienia we *Władcy Pierścieni* Tolkiena,
 - bohater filmu *Belfegor – upiór Luwru* Jeana–Paula Salomé.